

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2026-1-16>

М. О. Кульчицька, Г. Г. Хлипавка

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1344-9264> – М. О. Кульчицька

<https://orcid.org/0000-0001-9707-0336> – Г. Г. Хлипавка

 krymmaryna@gmail.com

ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ЗЦІЛЕННЯ: НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ АРТУРА ДРОНЯ «ГЕМІНГВЕЙ НІЧОГО НЕ ЗНАЄ»

Анотація. У статті наголошено на тому, що книготерапія як спосіб впливу на ментальне здоров'я в різні історичні періоди виконувала важливу функцію духовної підтримки, допомагаючи людині опанувати себе та втрачений сенс життя. Повномасштабна російсько-українська війна зумовила не лише глибокі соціальні зміни, а й значні психоемоційні травматичні переживання на індивідуальному та колективному рівнях, що викликало появу цілого корпусу творів сучасної української воєнної літератури й художньої документалістики. Актуалізовано проблему психотерапевтичного потенціалу сучасної української воєнної прози на матеріалі книги Артура Дроня «Гемінгвей нічого не знає». Розглянуто літературний текст як простір осмислення та пропрацювання травматичного досвіду війни. Свідчення автора про можливості та внутрішню особистісну потребу звернення до книготерапії за умов воєнних дій відображають два визначальні способи її застосування: проартикульований у численних його інтерв'ю та в тексті книги «Гемінгвей нічого не знає». Для осмислення можливостей використання книги А. Дроня у практиці емоційної реабілітації людей із досвідом війни як прикладу терапевтичного письма застосовано міждисциплінарний підхід із аналітичним узагальненням емпіричних спостережень, а також інструментарій біографічного, структурно-функціонального й герменевтичного методів. У результаті аналізу виявлено основні механізми реалізації терапевтичної функції тексту: вербалізацію травматичного досвіду, нарративну інтеграцію пережитого та катарсичний ефект. Доведено, що письмо в книзі Артура Дроня виступає не лише формою свідчення війни, а й засобом психологічної саморегуляції, що сприяє осмисленню, структуруванню та поступовому доланню травматичного досвіду. Особливу увагу приділено міжсуб'єктному виміру тексту, який забезпечує емпатійне залучення читача і формує простір спільного переживання. Зроблено висновок про те, що сучасна воєнна література виконує важливу психотерапевтичну функцію на індивідуальному та колективному рівнях.

Ключові слова: книготерапія, Артур Дронь, сучасна українська воєнна література, документальне письмо, терапевтичне письмо, експресивне письмо, нарративна інтеграція, катарсис, травматичний досвід, психотерапевтичний потенціал.

М. О. Kulchytska, H. H. Khlypavka

Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

LITERATURE FOR HEALING: A CASE STUDY OF ARTUR DRON'S HEMINGWAY KNOWS NOTHING

Abstract. The article emphasizes that book therapy as a way of influencing mental health in different historical periods performed an important function of spiritual support, helping a person to master himself and the lost meaning of life. The full-scale Russian-Ukrainian war caused not only profound social changes, but also significant psycho-emotional traumatic experiences at the individual and collective levels, which caused the emergence of a whole corpus of modern Ukrainian war literature and documentary fiction works. The problem of the psychotherapeutic potential of modern Ukrainian war prose is actualized on the material of Arthur Dron's book "Hemingway Knows Nothing". The literary text is considered as a space for understanding and working through the traumatic experience of war. The author's testimony about the possibilities and internal personal need for turning to book therapy in conditions of war reflects two defining ways of its application:

articulated in his numerous interviews and in the text of the book "Hemingway Knows Nothing". To understand the possibilities of using A. Dron's book in the practice of emotional rehabilitation of people with war experience as an example of therapeutic writing, an interdisciplinary approach with analytical generalization of empirical observations, as well as the tools of biographical, structural-functional and hermeneutic methods, was applied. The analysis revealed the main mechanisms for implementing the therapeutic function of the text: verbalization of traumatic experience, narrative integration of the experience, and cathartic effect. It is proven that writing in Artur Dron's book acts not only as a form of testimony to war, but also as a means of psychological self-regulation, which contributes to the comprehension, structuring, and gradual overcoming of traumatic experience. Special attention is paid to the intersubjective dimension of the text, which ensures the empathic involvement of the reader and forms a space for shared experience. It is concluded that modern war literature performs an important psychotherapeutic function at the individual and collective levels.

Key words: book therapy, Artur Dron, contemporary Ukrainian war literature, documentary writing, therapeutic writing, expressive writing, narrative integration, catharsis, traumatic experience, psychotherapeutic potential.

Вступ. Книготерапія як спосіб впливу на ментальне здоров'я відома віддавна. У різні історичні періоди тексти сакрального, філософського й художнього характеру, видання різної тематики та жанрів виконували важливу функцію духовної підтримки, допомагаючи людині осягнути власний досвід, опанувати себе та втрачений сенс життя. Як відомо, читання книг про Першу світову війну офіційно було визнано одним із найдієвіших способів відновлення психологічної рівноваги в повоєнний період. Сучасний досвід існування людства, означений глобальними й індивідуальними кризами, постійними війнами й масштабними соціальними трансформаціями, вкотре привертає пильну увагу до психокорекційних можливостей літературних текстів.

Повномасштабна російсько-українська війна зумовила не лише глибокі соціальні зміни, а й значні психоемоційні травматичні переживання і на індивідуальному, і на колективному рівнях. І це закономірно викликало появу цілого корпусу творів сучасної української воєнної літератури й художньої документалістики. Серед інших особливу популярність у читачів здобула есеїстична книга Артура Дроня «Гемінгвей нічого не знає» (2025). Ця книга «свідчень солдата про досвід великої війни» [5] фактично одразу стала мегапопулярною, а вочевидь, і дуже потрібною для українців, про що свідчать численні дописи читачів, на зразок: «Пробирає до кісток. Читаю в депресії. (...) Тримає мене від необдуманих рішень. Підштовхує до екзистенціальних думок, переосмислення мого життя і віри в Бога» (Юлія) [2]. Із погляду принагідної оцінки цікавою є й реакція професійної читачки – письменниці Марії Матіос: «Ось вона – справжня література війни. Без епітетів і метафор. А головне – без брехні. Але водночас з величезною добротою великого серця воїна і великою вірою в людину. Це попереджувальний дзвін 24-річного юнака всім тим, хто фальшиво-встидливо відводить погляд від оголених ран наших співвітчизників і їхніх близь-

ких, які переважно мовчки чи у сльозах переживають усі кола пекла своїх страждань і боїв з бюрократією і бездушністю» [7]. Велика кількість таких емпіричних відгуків репрезентантів різних перцептивних рівнів: і схвальні дописи у соцмережах чи на спеціалізованих сайтах, і фахові – літературознавчі, лінгвістичні, історико-культурологічні, психологічні – інтерпретації переконують, що книга А. Дроня стала потужним психоемоційним резонатором для читачів, які шукають способів нового пережиття й осмислення власного досвіду виживання й утрат у процесі російсько-української війни.

Стан дослідження. Осмислення прозової книги Артура Дроня «Гемінгвей нічого не знає» перебуває на етапі активного становлення і ще не має системного різноаспектного наукового висвітлення. Наявні публікації здебільшого зосереджені на загальних популяризаційно-оцінних характеристиках авторського письма, тематико-проблемному аналізі й підкресленні емоційної сили текстів. Лише в окремих таких відгуках можна відшукати спроби наголошення психотерапевтичного потенціалу сучасної воєнної прози, зокрема й книги А. Дроня («...Це не чергова книга про війну, це *свідчення стану людського існування в нелюдських умовах*, це пояснення того, що *відчувають* люди на війні, навіть коли вони вже не на війні, це *проживання втрати та спроба зцілитися*, якщо це можливо» [6]). Свої оцінки книги у форматі окремого літературно-критичного допису вже запропонували Тарас Пастух [8], Ганна Улюра [13], Роксана Харчук [14]. Одночасно появляються численні матеріали конференційних виступів (І. Бабій, Г. Хлипавка і М. Кульчицька та ін.). Звісно, враховуючи публічний резонанс довкола книги в Україні та за її межами, варто очікувати й на інші спроби її літературно-критичного та наукового осягнення.

Із огляду на те, що є нагальна потреба в осмисленні нових зразків сучасної української воєнної

літератури, зокрема в ракурсі їхнього бібліотерапевтичного потенціалу, книгу А. Дроня «Гемінгвей нічого не знає» було б доречно інтерпретувати не лише як своєрідний естетичний феномен, а і як важливий інструмент індивідуального й колективного переосмислення травматичних подій воєнного часу, один зі зразків терапевтичного письма.

Мета статті – охарактеризувати книгу А. Дроня «Гемінгвей нічого не знає» як текст, що функціонує не лише як документальне свідчення, а і як чинник чергового пережиття й переоцінки травматичного досвіду війни, проаналізувати засади його вербалізації й нарративної інтеграції пережитого.

Методологія дослідження. Для осмислення онтологічної ваги та можливостей використовувати книгу А. Дроня з метою емоційної реабілітації людей з досвідом війни застосовано міждисциплінарний підхід із аналітичним узагальненням емпіричних спостережень, також інструменти біографічного, структурно-функціонального й герменевтичного методів, що дає змогу окреслити психолого-літературознавчу призму сприйняття твору А. Дроня як прикладу терапевтичного письма. Важливі аспекти для наукового осмислення терапевтичних якостей літератури про війну підказують праці Надії Демиденко [4], Оксани Пухонської [9] та інших сучасних науковців.

Результати дослідження. Свідчення автора про можливості та внутрішню особистісну потребу звернення до книготерапії за умов воєнних дій відображають два визначальні способи її застосування. Перший – проговорений у його інтерв'ю та в тексті книги «Гемінгвей нічого не знає». Ідеться про традиційне для цієї психотехніки і цілком виправдане у польових умовах звернення до читання, коли боєць (А. Дронь) сам або в колективі, у моменти тиші після обстрілів, свідомо обирає саме такий спосіб емоційної підтримки, щоденної мотивації до стійкості й витривалості, відволікання від ситуації внутрішньої кризи несприйняття архіскладного для свідомості перебігу воєнних подій. Зокрема, коли після прочитаного («Світлий шлях» С. Асеева, «Моя УПА» Л. Загоровської) виринали життєствердні думки про те, наскільки сильною може бути людина у складних обставинах, бо сам факт, що вони читали ту чи іншу книгу, означав, що їхні автори зуміли все подолати і, зрештою, навіть написали про це книжку. Важливим було й усвідомлення сили людського духу, яку віднаходили військові в описах боїв упівців – вони ж, попри те, що у них стріляли, виживали й билися далі, причому навіть без сучасних бронезилетів [10]. При-

кметно, що серед згаданої лектури є й класичні загальновідомі тексти (як-от «Зачарована Десна» О. Довженка), які викликали позитивну емоційну реакцію (сміх, захоплення, впізнавання), виконуючи функцію психологічного «перемикання», а також активізували й посилювали українське світоглядне підґрунтя, надихали воїнів через усвідомлення важливості виконуваної екзистенційної місії. У книзі поданий чіткий перелік текстів, які Дронь-солдат (позивний Давид) практично використовував як важливий інструмент психічного самозбереження: «З нами Євген Плужник, у смутку й скорботі за вбитими. Василь Стус вболіває за нашу непокору й твердість чи то в окопі, чи в полоні, а чи в укритті під час тривоги. Франко нагадує про неохопний обсяг праці та нескінченність боротьби. З нами Хвильовий, і Сосюра, і Олесь, і Теліга, і Леся, і Котляревський, і Скворода, і Чубай, і Вінграновський, і письменники на еміграції [...]. Завжди, міцно і постійно – Шевченко ...» [5, с. 109]. Таким чином автор інтегрував власний досвід у ширший культурно-історичний контекст, залучаючи постаті українських письменників як символічних носіїв цінностей і смислів, формуючи безперервну лінію культурної пам'яті, що функціонує як ресурс опору і внутрішньої стабілізації.

В есе «Культура в рюкзаку» А. Дронь навіть окремо розмірковує про вплив літератури на формування й підтримку свідомості носіїв певного типу культури, де, зокрема, констатує, що у війні література постає чітким маркером розмежування «свій – чужий» і, відштовхнувшись від думки Ростислава Семківа, зауважує, що, приміром, «російська література – це література, яка не працює», бо ж, висновує він, «яка ціна національній літературі, якщо нація впродовж історії лише краде, вбиває і влаштовує геноциди?» [5, с. 109].

Зіставляючи свій реальний, безпосередній досвід війни і вершинні зразки світової воєнної белетристики (Ернеста Гемінгвея, Курта Воннегута, Еріха Марії Ремарка), А. Дронь дещо епатжно, хоча й аргументовано, пояснює, чому у цих книгах тепер, за нашого часу, неможливо вичитати важливі актуальні світоглядні сенси, позаяк наша війна – це не чужа далека війна, а боротьба за виживання й самозбереження цілої нації, буттєво необхідний самоідентифікаційний захист себе й рідних. «Це щось таке, з чим Гемінгвей не стикався, він про це не знає ніц» [10], – саме такий книготерапевтичний аспект, увиразнений як кодпорада, есеїст не випадково вводить у назву книги.

Тому другий спосіб книготерапії – написання своєї прозової книги-свідчення та зцілювальний ефект від цього процесу, звільнення від психо-

травматичного воєнного досвіду за допомогою терапевтичного письма. Щоправда А. Дронь не приховує того, що пережив внутрішній спротив такому способу реабілітації: «Я колись скептично ставився до всіх цих слів, що письмо – це психотерапія і так далі, але з часом переконався, що воно дійсно так і є. Я насправді дуже хотів, щоб ця книжка стала якоюсь мірою сеансом психотерапії» [10]. Прикметно, що, окрім емоційного полегшення для її творця, максимально щира, відверта, лаконічна, без пафосу (на кшталт щоденникових записів) книга «Гемінгвей нічого не знає», як підтверджують читацькі відгуки, мала зцілювальний вплив на інших людей: тим, хто мав бойовий досвід на фронті, хто пережив етапи відновлення після поранень, хто ховав близьких і кому важко прийняти біль втрати рідних тощо. У цьому випадку відстежуємо розширення терапевтичного ефекту: індивідуальний досвід набуває колективного виміру, а процес читання стає формою емоційної співучасті, взаємного проживання та співпереживання всіх подій, пов'язаних із травматичним воєнним досвідом. Книга А. Дроня розкриває для світу ті неймовірно важкі емоційні випробування, які чи не щодня переживають громадяни України під час російсько-української війни. Описуючи своє сприйняття / несприйняття дійсності, автор допомагає буквально зануритися в типовий, характерний для багатьох військових внутрішній стан, прожити, відчути й побачити зсередини, із якими думками, емоційними колапсами, психічними аберациями вони перебувають на війні й завзято намагаються відшукувати себе в цивільному житті після звільнення з військової служби. Разом з тим автор підтверджує терапевтичну доцільність методу пролонгованої експозиційної терапії, який застосовують у реабілітації військових після їхнього повернення з війни. «Це, – наголошує А. Дронь, – коли ти багато разів переповідаєш одну і ту саму травматичну історію. Багато разів ставиш себе перед тим досвідом. Коли намагаєшся в усіх деталях відтворити й пригадати. І за кожним разом та твоя історія буде різною, з'являтимуться інші деталі, ти пригадуєш те, що забув або, можливо, сам від себе приховував. Це така дуже складна, але цікава емоційна робота, бо відповіді на якісь свої питання ти можеш знайти в тому, чим історії будуть різнитися, і так із часом звільнитися від того. Мені дуже хотілось цією книжкою показати, як це робиться. Показати, що можна ставити себе перед страхом, перед травмою, перед болем, називати його на ім'я, дивитися йому в очі, пробувати не боятись і говорити, говорити, говорити, щоби стати врешті вільним...» [10].

Саме з розкриття такої передумови появи тексту книги «Гемінгвей нічого не знає» на першій її сторінці А. Дронь запропонував головний, правдивий ключ до сприйняття й розуміння свого твору, його літературного та психологічного про(пере)читання. Отже, засадничо йдеться не про ілюзію справжності, а про його достовірну, закорінену в реальності, глибоку справжність. «Я розповідаю в ній багато болючого та особистого...» [10], – підкреслює есеїст. Це, додає він, «коли ти береш щось інтимне, особисте для себе, робиш із цього текст, тим самим конвертуючи у щось універсальне, щось, що може прочитати будь-хто, і, читаючи це універсальне, вишукує в ньому щось дуже особисте для себе, ніби конвертує це ще раз» [10].

Такий творчий вектор пояснює, чому автор не дотримується художньої манери викладу: для нього головне – саморефлексія, робота з травматичними спогадами. У книзі легко відстежуємо процес трансформації душевного, психічного й фізичного болю в текст і спостерігаємо, як психіка проходить необхідні етапи відновлення: оніміння від всеохопного стресу – початок фрагментарного проговорювання найбільш вражаючих, онтологічно визначальних моментів – роздуми щодо й довкола сенсів війни – відновлення здатності фіксувати й проговорювати свої думки та відчуття через розлогі, логічно викінчені мислєформи – повернення до життя й констатація нових опорних екзистенційних сенсів – дозвіл на проживання й прийняття нових позитивних почуттів – пошук опори й надія – інтеграція особистого досвіду у спільний – життєствердна позиція й пошук ресурсності для подальшого життя.

Таким чином, тексти книги А. Дроня мають ознаки вербалізованого свідчення, інструменту й результату праці над собою, зменшення психоемоційної напруги, прийняття й переосмислення травматичного життєвого досвіду. Саме тому в книзі відсутня наскрізна сюжетна лінія і зроблено принципову заувагу щодо важливості кількаретового проговорювання травматичних подій: «Ти розкажеш одну і ту саму історію в деталях знов і знов, постійно згадуєш щось, додаєш. [...] Так мозок опрацьовує спогади. Переносить їх з травматичної пам'яті в біографічну...» [10]. Для автора особливо важливим є не створити оповідь про те, що було, а передати, як він це відчував, відчуває, пам'ятає й переосмислює, і через оприлюднення відвертого саморефлексивного тексту допомогти не боятися і зменшити страждання тим, «хто сам про себе не розкаже», «не розкаже, бо його більше нема», «не розкаже, бо не вміє сформулювати, не розкаже, бо не вважає важливим, не розкаже, бо боїться» [10].

«У мене є один принцип, і він незмінний – писати про те, що для тебе найважливіше» [10], – так сформулював А. Дронь головну конструктивну засаду композиційно-тематичного компонування тексту. Відтворенням таких гіперважливих стресогінних ситуацій наповнена вся перша частина книги, яка розкриває гострий внутрішній конфлікт довоєнного досвіду із новим, фронтовим. «Розповідь перша» (початок книги) – спалах-спогад про момент танкового обстрілу, контузію, винесення 200-х та 300-х товаришів-побратимів – важку, трагічну подію-реалію війни, яка настільки травмувала психіку автора, що від усього пережитого він буквально замикає свої відчуття, ставлячи табу на проговорювання того неймовірно важкого емоційного, фізичного, психічного болю. Виклад беземоційний, стриманий, чіткий. Короткі, без прикрас і витіюватості фрази, акцент ніби на побіжних деталях, які звучать надто натуралістично й яскраво, відтворюючи правдивий, неймовірно герметизований спосіб сприйняття довколишнього світу і подій у стані сильного стресу: «Я добре запам'ятав його волосся на ногах. І волосся на руках Бомжа [...]. Його голова була накрита, але я міг би впізнати побратима по самих лише руках. Великі широкі долоні, тонкі кисті й довгі брудні нігті. [...] І борода орла. [...] Коли підняв його – побачив молоде обличчя з посивілою бородою» [5, с. 9]. Єдина жива емоція, яку так само відсторонено від інших дозволяє собі боєць, піддаючись рефлексу хоча б мінімально можливого у той момент розслаблення – це право на чоловічі сльози і думка про їх нормальність: уже у відносній безпеці «...я вийшов на подвір'я, пішов за ріг хати і довго плакав» [5, с.10]. Значно повніше, із відчуттям внутрішнього катарсичного звільнення прописано цей момент у «Розповіді третій» (де вже чітко прочитується цілісна осмислена розповідь про той пам'ятний трагічний бій): «За рогом нашої хати був літній душ, туалет і крісло неподалік від стіни. Я пішов туди, сів на крісло і довго плакав. Плакав, стогнав, матюкався. Щось дуже сильно рвалося зсередини, воно просочувалося сльозами, потом, слиною, але хотіло звільнитися ще чимось...» [5, с. 130]. Тут чітко показано момент звільнення від первинного активного стресового реагування на екстремальні умови [11, с. 11].

Ставши свідком смерті людини, яка рятувала життя, військового лікаря Коберника, побачивши понівечені тіла захисників і відчувши через випадкове занурення голіруч у пошматовану людську плоть увесь жах війни, у розділі «Господь окопний» А. Дронь проартикулює ті контр-оверсійні, притаманні для багатьох людей, що

перебувають на межі життя і смерті, міркування про Бога та його роль у житті кожної людини й у тому, що відбувається подовкіл. Зокрема, ідеться про складність вирішення дихотомії віри-невіри, віри-недо-зневір'я у собі й у Ньому, одвічне питання вибору й людської відповідальності за нього. І надалі – умотивований потік болісних, подекуди саркастично-в'їдливих думок, які передають стан неспроможності зрозуміти, збагнути й поєднати в цій трагічно-фатальній дійсності божественний, найвищий, досконалий, деміургічний і земний, повсякденний виміри. Цю метафізичну незбагненність, яку має вирішити для себе кожен, хто перебуває на війні, А. Дронь (сам глибоко віруюча людина) передає через неунікне переосмислення релігійних переконань, причому одна й та сама ситуація породжує різні інтерпретації: для когось вона стає підтвердженням справжньої віри, для іншого – богозапереченням. Це засвідчує, що травматичний досвід не має однозначного смислового результату, а потребує індивідуального нарративного опрацювання. Як спроба урівноважити себе й відшукати втрачений сенс життя звучить підсумковий акорд розбалансованих думок, який є свідченням прийняття і, урешті, осягнення втраченого духового балансу: «Іноді стає так невимовно важко, такий вже край. А тоді раптом з'являється думка, що я в найбільш правильному місці на цілу планету. На весь створений час і простір. І зараз маю бути тільки тут» [5, с. 20]. Такі пасажі підтверджують етап переходу від переживання травми як хаосу до її осмислення як частини особистісного досвіду.

«Дві смуги на вулиці Мечникова» – дуже глибоке й просте, до болю спокійне образне філософське спостереження про перетин дороги, обабіч якої два ключові – трагічний і радісний водночас – просторові орієнтири: пологовий будинок (початок, входження в життя) і цвинтар, місце поховання (місце відходу / входу в потойбічний світ). Тут через згадки-споглядання похорону як моменту сакрального переходу до потойбіччя, у засвіті автор апелює до думки і про свою «можливу (гарантовану) загибель» [5, с. 29]. Глибинне, тихе, замкнено-мовчазне переживання чужої, ще не своєї смерті і внутрішній, нестерпно близький для багатьох уцілілих військових монолог про безпорадність перед смертю і можливе її сприйняття як неспроможність змінити колорух буття: живі знають, якою ціною і скількома жертвами дано їм жити, тоді як мертві дивним чином, опинившись навпроти – за межею життя, стають свідками його нового народження. Хоча згодом, уже у другій частині книги, натрапляємо на самовідновлювальні, глибоко автобіографічні, сенсовизначальні

щодо тіла (як фізичного об'єкта) слова: «Людське тіло стає дверима, крізь які виходить душа. (...) Але людське тіло є також дверима, крізь які щосекунди, як і дві тисячі років тому, до нас приходять сам Бог. І тіло є дверима, крізь які можна розгледіти Перемогу. Бо саме тілесність стоїть на захисті таких нефізичних категорій, як патріотизм, вірність, любов...» [5, с. 75]. Такий розлогий роздум-висновок стає наче своєрідним підтвердженням самоусвідомлення й самовідкриття нового світосприйняття, новим етапом переосмислення меж людської конечности, неспростовної єдності людини й Бога.

Ще один болісний момент – міркування про гасло «Герої не вмирають» і заміна його на щемке «Героїв не міняють» із неприхованим болючим підтекстовим висловом безвиході, втоми й гіркої образи, сарказму через несправедливість і моральну втечу від обов'язку захищати тих, хто лишається в тилу. Автор з осудом і критикою, неприхованим болем називає ще не один такий драстичний у тилувій дійсності момент, звільняючи накопичене роздратування і виказуючи гнітючий протест проти самої такої ситуації [5, с. 32-39].

Окрім роздумів, зумовлених досвідом тіла як одного з головних фізичних індикаторів війни (воно смертне, пошматоване, поранене, болить, вразливе, терпить усі воєнні перипетії – виснаження, холод, бруд, хвороби), А. Дронь підкреслює дуже важливий аспект енергетичної підтримки його існування, написавши окремих розділ («Польська мівіна в стаканах») про сприймання, споживання, добування їжі в найбільш доступних і найтипівіших її виявах за воєнних умов. «Ми з побратимами багато говоримо про їжу, коли згадуємо ті часи» [5, с. 25], – те реальне, позачасове, приземлене, що тримає людську плоть, дає сили й енергію, втіху й відчуття самого смаку життя. Автор пише про неї як про якірні смакові відчуття, тісно переплетені з обставинами й подіями воєнного побуту. Їжа також стає критерієм виживання, підсвідомим маркером ситуацій (мівіна, залита водою: «...вдихнув запах, пригадав смак і ніби знов опинився в тому грудні...» (22-го року Серебрянський ліс) [5, с. 27]), регіонів України, пам'яттю про людей і події («...щойно була можливість, ми святкували те, що досі дихаємо, скуповуючи всю їжу, доступну у Краматорську. Ми ніколи собі не шкодували. Ми завжди були голодними» [5, с. 26]). На завершення цього роздуму-згадки – висновок про розуміння природи буття, де нічого не зникає просто так, а стає поживою й матеріалом для продовження нового етапу життя.

Ця натуралістичність і фокусування на таких фрагментах пам'яті, що виказують найсильніше фізичне та емоційне навантаження, поступово змінюється на називання й проговорювання змісту найбільш болісних, найвагоміших для сприйняття й розуміння себе в тому моменті життя розмаїтих переживань. Наприклад, словесні розгублені відгуки про ситуації, коли таке очікуване перебування в тилу під час відпустки, замість спокою, радості спілкування з рідними, викликає сум'яття від відчуття віддалення, внутрішнього онтологічного розриву з колишніми знайомими й колегами, біль від втрати звичних, інших, добойових комунікативних моделей. І тоді механізм саморегуляції віднаходить захисне пояснення, чому так важко бути тут, серед своїх чужим, та породжує наче заохочувальну фразу для можливості втечі з цієї, уже тепер чужої, дійсності: «Щоб захистити, треба залишити» [5, с. 42], найдорожче, найближче, найрідніше. Ці розмисли доповнює промовистий фрагмент спілкування сина-фронтовика з мамою, яка все ще сприймає його як іще не так давно, до його воєнного досвіду – як дитину. А він стільки дорослого болу, розпачу, страху, жаху пережив, що не може дозволити собі повернутися в той, довоєнний стан, бо був змушений стрімко подорослішати. Тому знову зринає страх зняти з себе ментальну броню, панцир із усвідомлених і неусвідомлених, законсервованих у глибинах психіки реакцій та опинитися поруч із мамою тією відкритою, вразливою, наївною дитиною: «Я не можу дати мамі такої близькості, якої вона потребує (...). Чогось дуже простого й дитячого (...). Сісти і поговорити. Сказати, що люблю. Що сильно скучав (...). А може, щойно я наблизюся до неї як дитина, то одразу здамся? Заплачу, здамся, стану дитиною, не зможу говорити, здамся, зйду з розуму, здамся, здамся, здамся і більше ніколи не піднімуся» [5, с. 63]. Молодий чоловік свідчить про стан, у якому опиняються бійці, коли вони вже не дозволяють проявлятися своїм живим почуттям і під вагою отриманого військового досвіду замолоду перетворюються на старих досвідчених чоловіків – мовчазних, стриманих, конкретних і чітких. Однак і поза воєнними діями їм важко вийти з того набутого захисного панцира: «Настає час повертатися, і вони миттєво старіють... Вони лишаються самі з неможливістю пояснити, що в них всередині» [5, с. 65].

У такий спосіб через змістове підсилення, проблемно-тематичну різноаспектність викладу, а також психоемоційну документальність книга А. Дроня «Гемінгвей нічого не знає» (цьому, зокрема, сприяє й мова окремих текстів книги, за спостереженням І. Бабій, «емоційна, надривна,

щедро пересіяна суржилом, лайкою, діалектизмами і жаргоном») демонструє послідовний самоаналіз задля терапевтичного, відновлювального ефекту. Автор уважно досліджує власні реакції – страх, провину, розгубленість, утому, розчарування тощо. Важливо, що ці переживання він не драматизує і не романтизує. Він описує їх без зайвого моралізаторства, зріло, просто, лаконічно, аскетично й безсторонньо [1, с. 65]. Отже, мова книги, без ускладнених конструкцій і зайвої витівчатості, також функціонує як простір, у якому всім реципієнтам комфортно й безпечно.

Одним із механізмів психічної саморегуляції автора стають описи снів. Їх кількаразова поява на сторінках книги цілковито передає загальний психічний стан згаданих у ній людей. Вони доповнюють цілісну картину трансформації свідомих глибинних переживань і надають змогу ніби реально прожити те, до чого дуже прагне людська душа. Наприклад, сон із поверненням Дока, у якому підсвідомість знімає звинувачення в тому, що хтось досі живий і пропрацьовує розуміння фатальної приреченості чиєїсь загибелі.

Третя частина книги А. Дроня присвячена темі відновлення після поранень і цілющої сили любові. Багато її виявів зафіксовано по всьому тексту, і вони, на перший погляд «такі дрібні і буденні», є виявом «дуже великої любові, яка є, власне, основою всього...» [5, с. 159], особливо за умов глибокої психологічної травми та екзистенційної кризи. І хоча розповідь усе ще триває через фрагменти зустрічей із такими ж психічно й фізично скаліченими військовими та їхніми рідними, загальна тональність тексту наповнюється оптимізмом і вірою у можливість жити далі. Хоча все ще наявний сильний фізичний біль, проте змінюється його інтерпретація – від розпачу й емоційної прострації до боротьби за життя («Воно ж якщо болить, – значить живий» [5, с. 159]). А діалоги та опис взаємин із коханою жінкою (дружинами, дітьми) говорять про готовність позитивно сприймати інших та співвідносити себе з ними [11, с. 164]: «Люди тримаються за людей і слова» [5, с. 159]. Одночасно – прийняття любові як того найвищого, благодатного, справжнього життєствердного почуття, яке дає сили витримати, вижити й рухатися далі: «Я стільки всього відчуваю. Я не думав раніше, що буду здатним на цю любов» [5, с. 146].

Тут уже вичитуємо початок і різні стадії прийняття цієї позафронтальної реальності та набуття внутрішньої цілісності автора, його усвідомлення терапевтичної сили слова чи то в письмовому, чи то в усному його вияві: мовляв, «слова роблять вільним» [5, с. 165], надаючи змогу не боятися

забути про все пережите. «Він ще заліковує свої рани. Він їх залікує. І в цьому йому допоможе Слово, яким він також допоможе залікувати рани багатьом іншим, тим, хто так само має досвід і рани війни. І хто найбільше потребує щоденної правди. Такої, як у його книжці», – слушно зрештєувала М. Матіос безсумнівну практичну важливість тексту А. Дроня [7]. Отже, письмо тут постає не лише художнім актом, а й формою внутрішньої роботи – способом трансформації болю в текст, а пережитого досвіду – у ресурс особистісного зростання.

В інформаційному просторі часто натрапляємо на думку про те, що численні автори ветеранської прози, зокрема комбатанти, «зляться, переважно дуже зляться» і не сприймають книгу А. Дроня за те, що він надто точно описав досвід, який ці люди пережили як екстремальний, бо «це сприймається як знецінення безпосередньо пережитих страждань» [див. докладніше 8; 13]. Така реакція свідчить про особливу правдивість есеїв А. Дроня та їхнє контрверсійне сприйняття, що може, зокрема, підтверджувати неготовність тих чи інших реципієнтів одверто, вголос говорити про свій психотравматичний болісний досвід під час війни та поступово звільнитися, очищуватися від нього.

Висновки. За силою своєї емоційної глибини книга А. Дроня «Гемінгвей нічого не знає» має виразний, чітко простежуваний психотерапевтичний потенціал, який реалізується через поєднання вербалізації, нарративної інтеграції та катарсичного переосмислення індивідуального й колективного досвіду українців, здобутого під час російсько-української війни. Письмо в цьому разі працює як форма внутрішньої психокорекційної роботи, надає можливість не лише зафіксувати травму, а й усвідомити її та вивільнитися від неї. При цьому через спостереження за пошуком нових життєствердних сенсів і співпереживання процесу психологічного відновлення творця тексту можна здійснювати професійний терапевтичний вплив на читачів, адже в умовах війни така література виконує функцію психоемоційного резонатора й забезпечує перехід індивідуального переживання до колективного досвіду, виведення його з вимушеної ізоляції у простір суспільної взаємодії, у якому відбувається спільне проживання, осмислення та трансформація пережитого.

Це підтверджує важливість нових міждисциплінарних літературознавчо-психологічних наукових досліджень сучасної української воєнної прози та художньої документалістики, зокрема і книги А. Дроня, крізь призму можливостей їхнього застосування в практиці психокорекції та книготерапії.

Список літератури:

1. Бабій І. Мовою війни (на матеріалі малої прози Артура Дроня). *Мова – кордон національної безпеки* : збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Львів, 20 лютого 2026 року). Львів : ЛДУ БЖД, 2026. С. 104 – 106.
2. Відгуки про книгу. URL: <https://abuk.com.ua/catalog/books/6938?web=1>
3. Відгуки про книгу. URL: https://detmir.com.ua/product/555573/?utm_source=chatgpt.com.
4. Демиденко Н.М. Бібліотерапія як метод психопрофілактики та психологічної реабілітації: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Вісник національного університету оборони України*. 2025. № 2 (84). С. 44 – 51. URL: <https://visnyk.nuou.org.ua/article/view/320452>
5. Дронь А. Гемінгвей нічого не знає. Львів: Видавництво Старого Лева, 2025. 167 с.
6. Допис Оксани Якіменко. URL: <https://www.facebook.com/groups/2179894882182952/posts/3171896406316123>
7. Марія Матіос про книгу Артура Дроня «Гемінгвей нічого не знає». URL: https://starylev.com.ua/blogs/mariya-matios-pro-knygu-artura-dronya-gemingvey-nicogo-ne-znae?srsId=AfmBOop7ld6MwgKX-X1ZmZNuxFxl6Q6FqxqKBGnc8tpEJgvWSj9tcnkn&utm_source=chatgpt.com
8. Пастух Т. Артур Дронь про війну, яку не зміг би описати Гемінгвей. *Читомо*. 2025. 7 листопада. URL: <https://chytomo.com/artur-dron-pro-vijnu-iaku-ne-zmih-by-opysaty-hemingvej/>
9. Пухонська О. Травматичний досвід «чужої» війни у романі Сергія Пантюка «Війна і ми». *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. Вип. 46. С. 97–103. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/9605/1/Traumatic%20experience.pdf>
10. Пшенична О., Зварич Г. Артур Дронь: «Гемінгвей нічого не знає». Військовий і поет – про віру, надію і любов у творчості й на лінії фронту. *The Ukrainians*. 2025. 9 липня. URL: <https://theukrainians.org/artur-dron/>
11. Титаренко Т. М., Дворник М. С., Климчук В. О. та ін. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій: практичний посібник. / за наук. ред. Т. М. Титаренко ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 220 с.
12. Сухенко Т. Війна та книги. Зброя, інструмент зцілення та розвитку. URL: <https://life.prawda.com.ua/columns/2023/12/06/258126/>
13. Улюра Г. Воєнна проза Артура Дроня: на пішохідному переході між пологовим та кладовищем. *Тиждень*. 2025. 21 жовтня. URL: <https://tyzhden.ua/voenna-proza-artura-dronia-na-pishokhidnomu-perekhodi-mizh-polohovym-i-kladovyshchem/>

14. Харчук Р. Про що мовчить Гемінгвей? *Zbruc*. 2025. 19 вересня. URL: <https://zbruc.eu/node/122447>.

References:

1. Babii, I. (2026). Movoju viiny (na materialii maloї prozy Artura Dronia) [Language of war (based on Arthur Dron's short prose)]. In *Mova – kordon natsionalnoi bezpeky* [Language as a border of national security]: Proceedings of the 4th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, 104–106. Lviv: Lviv State University of Life Safety. [in Ukrainian].
2. Vidguky pro knyhu [Book reviews]. (n.d.). Retrieved from: <https://abuk.com.ua/catalog/books/6938> [in Ukrainian].
3. Vidguky pro knyhu [Book reviews]. (n.d.). Retrieved from: <https://detmir.com.ua/product/555573/> [in Ukrainian].
4. Demydenko, N. M. (2025). Biblioterapiia yak metod psykhoprofilaktyky ta psykhologichnoi reabilitatsii: vitchyzniani i zarubizhnyi dosvid [Bibliotherapy as a method of psychoprophylaxis and psychological rehabilitation: Domestic and foreign experience]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu obrony Ukrainy*, 2(84), 44–51. Retrieved from: <https://visnyk.nuou.org.ua/article/view/320452> [in Ukrainian].
5. Dron, A. (2025). Hemingway nichoho ne znaie [Hemingway knows nothing]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. [in Ukrainian].
6. Yakimenko, O. (n.d.). Dopys [Post]. Facebook. Retrieved from: <https://www.facebook.com/groups/2179894882182952/posts/3171896406316123> [in Ukrainian].
7. Matios, M. (2025). Mariia Matios pro knyhu Artura Dronia «Hemingway nichoho ne znaie» [Maria Matios about Arthur Dron's book "Hemingway knows nothing"]. Vydavnytstvo Staroho Leva. Retrieved from: <https://starylev.com.ua/blogs/mariya-matios-pro-knygu-artura-dronya-gemingvey-nicogo-ne-znae> [in Ukrainian].
8. Pastukh, T. (2025, November 7). Artur Dron pro viinu, yaku ne zmiha by opysaty Hemingway [Arthur Dron on a war that Hemingway could not describe]. Chytomo. Retrieved from: <https://chytomo.com/artur-dron-pro-vijnu-iaku-ne-zmih-by-opysaty-hemingvej/> [in Ukrainian].
9. Pukhonska, O. (n.d.). Travmatychnyi dosvid «chuzhoi» viiny u romani Serhii Pantiuka «Viina i my» [Traumatic experience of the "foreign" war in Serhii Pantiuk's novel "War and Us"]. *Problemy humanitarnykh nauk. Serii: Filolohiia*, 46, 97–103. Retrieved from: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/9605/1/Traumatic%20experience.pdf> [in Ukrainian].
10. Pshenychna, O., & Zvarych, H. (2025, July 9). Artur Dron: «Hemingway nichoho ne znaie» [Arthur Dron: "Hemingway knows nothing"]. *The Ukrainians*. <https://theukrainians.org/artur-dron/> [in Ukrainian].
11. Tytarenko, T. M., Dvornyk, M. S., & Klymchuk, V. O. (2019). Sotsialno-psykhologichni tekhnolohii vidnovlennia osobystosti pislia travmatychnykh podii [Socio-psychological technologies of personality

recovery after traumatic events]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. [in Ukrainian].

12. Sukhenko, T. (2023). Viina ta knyhy. Zbroia, instrument ztsilennia ta rozvytku [War and books. A weapon, a tool of healing and development]. Ukrainska Pravda. Life. Retrieved from: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/12/06/258126/> [in Ukrainian].

13. Uliura, H. (2025, October 21). Voienna proza Artura Dronia: na pishokhidnomu perekhodi mizh polohovym

ta kladovyshchem [War prose of Arthur Dron: On the pedestrian crossing between maternity ward and cemetery]. Tyzhden. Retrieved from: <https://tyzhden.ua/voienna-proza-artura-dronia-na-pishokhidnomu-perekhodi-mizh-polohovym-i-kladovyshchem/> [in Ukrainian].

14. Kharchuk, R. (2025, September 19). Pro shcho movchyt Hemingway? [What is Hemingway silent about?]. Zbruc. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/122447> [in Ukrainian].

© М. О. Кульчицька, Г. Г. Хлипавка

Оглядова стаття

Дата першого надходження статті до видання: 29.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026